

РОЗДІЛ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

СВІТОВИЙ ДОСВІД КЛАСТЕРИЗАЦІЇ WORLD EXPERIENCE OF CLUSTERING

У статті досліджено застосування кластерної політики як змістовного інструменту промислової політики, тісно ув'язаного з політикою регіонального розвитку. Визначено, що суттєву роль відіграє просторовий вимір. Виявлено, що стратегічними цілями програм формування кластерів є: підвищення рівня продуктивності промисловості; заохочення економічного розвитку; розбудова потенціалу регіонів шляхом активізації регіонального потенціалу новаторства та підприємства.

Ключові слова: кластерна політика, політика регіонального розвитку, синергетичний ефект, структурні реформи, інновації, регіональні платформи.

В статье исследовано применение кластерной политики как содержательного инструмента промышленной политики, тесно связанного с политикой регионального развития. Определено, что существенную роль играет пространственное измерение. Вывявлено, что стратегическими целями программ формирования кластеров явля-

ются: повышение уровня производительности промышленности; поощрение экономического развития; развитие потенциала регионов путем активизации регионального потенциала новаторства и предприятия.

Ключевые слова: кластерная политика, политика регионального развития, синергетический эффект, структурные реформы, инновации, региональные платформы.

The article discusses the use of cluster policy as a meaningful tool of industrial policy is closely related to regional development policy. Determined that the significant role played by the spatial dimension. Found that the strategic objectives of the program is the formation of clusters, increase productivity industries; promoting economic development; regional capacity building through enhanced regional potential of innovation and enterprise.

Key words: cluster policy, regional development policy, synergistic effect, structural reforms, innovation, regional platform.

УДК 332.15:338.45

Гусарова М.Ю.

аспірант

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток економіки потребує нових підходів до управління виробництвом і значних витрат матеріальних, інтелектуальних та фінансових ресурсів. Упровадження кластерних систем на регіональному рівні з метою підвищення ефективності реалізації програм економічного і соціального розвитку як регіонів, так і держави загалом, є надзвичайно актуальною проблемою. У сучасних умовах підвищення конкурентоспроможності регіонів на основі створення кластерів та інших виробничих систем стає національним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам кластерного розвитку регіональної економіки як інноваційного процесу присвятили чимало наукових праць як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Серед вітчизняних учених-економістів особливої уваги заслуговують роботи С. Соколенка, в яких він узагальнив досвід використання кластерних моделей у багатьох країнах [1].

Актуальні також дослідження економіста М. Войнаренка, в яких проаналізовано умови інвестування на засадах кластерних технологій, а також запропоновано складники успішної роботи кластерних об'єднань [2].

Особливої уваги заслуговують дослідження О. Попело, в яких обґрунтовано підприємницькі кластери як інноваційна домінанта модернізації

економіки регіону, а також наведено теоретико-методологічні основи розвитку транскордонних кластерів [3].

Наукову цінність становлять роботи А. Козар, в яких автор обґрунтовує доцільність створення кластерів, шукає інноваційні підходи до їх організації та забезпечення функціонування [4].

Проте у вітчизняній науковій літературі повною мірою не розкрито особливості функціонування рекреаційно-туристичних кластерних структур у світі, зокрема в Україні.

Постановка завдання. Попри низку публікацій у сфері дослідження кластерів сучасна наукова література не містить повної інформації про особливості створення та функціонування міжнародних кластерних утворень та про їх вплив на конкурентоспроможність країн. Мета статті – аналіз розвитку кластерних структур світу на основі висвітлення основних положень державної політики провідних країн світу у сфері кластеризації та з'ясування економічної сутності реалізації проєктів в умовах світового економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів і держави є кластери, що мають потужний потенціал для зростання технологічного рівня виробництва, створюють сприятливі умови для активного впровадження інновацій

щодо модернізації економіки регіону. Кластери – це галузево-територіальні добровільні об'єднання підприємницьких структур, які співпрацюють із владою, науковими та громадськими організаціями і створені підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції та регіону [4]. Кластерні об'єднання формують своєрідний економічний простір, що діє за принципами синергізму. Господарючі суб'єкти мають більші фінансові можливості, а наукові інститути – найкращий науковий персонал, тому результат їх взаємодії є джерелом економічного зростання території.

Упровадження кластерів, побудованих на регіональній спеціалізації, сприяли розвитку економіки Європи та інших розвинених держав світу, серед них: **Франція, Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Швеція, Японія, Австрія, Італія, Литва, Швейцарія.**

Франція є взірцем застосування кластерної політики як змістовного інструменту промислової політики, тісно ув'язаного з політикою регіонального розвитку. Ця політика відома як централізована загальнонаціональна політика, що реалізується на регіональному рівні та забезпечує ефективну співпрацю між різними рівнями реалізації політики [5].

Різні ініціативи та програми мають три основних спільних риси:

1. Наголос робиться, головним чином, на інноваціях у високотехнологічних секторах, а не за всіма напрямками промислової діяльності. Інновація має на меті підвищення конкурентоспроможності французької економіки.

2. Партнерство є важливою рисою, яка повинна мати місце в проектах, які підтримуються державними органами; партнерство між промисловістю та дослідними інститутами можна вважати «класичною» формою партнерства, але крім нього забезпечується партнерство між малими та середніми підприємствами та великими фірмами, а також між різними напрямками діяльності. Фактично вважається, що інновації є результатом не лише гіперспеціалізації в одній сфері, але й взаємодії та «гібридизації» в різних сферах.

3. Суттєву роль відіграє просторовий вимір. Регіони відіграють важливу роль.

Заходи промислової політики розробляються в режимі поєднання різних напрямів політики: розвитку малого та середнього підприємництва (через центральне агентство Oseo-Anvar та фінансову установу з підтримки МСП), НДДКР (ним опікується Національне агентство з досліджень – NAR), інновацій (Агентство промислових інновацій – All) та регіонального розвитку (міжвідомчий комітет з територіального розвитку) [6].

За втілення кластерної політики в життя відповідають Міністерство економіки, фінансів і промис-

ловості та Міністерство внутрішніх справ. Окрім того, індивідуальну підтримку кластерам у сфері розробки проектів НДДКР та фінансову підтримку надає регіональна організація DRIRE (регіональні управління з питань промисловості, досліджень і доквілля). У Франції працює 22 DRIRE – по одному на кожний регіон.

Джерелом фінансування є державний бюджет Франції, виділений міністерствам. Бюджет на три роки становить близько 1,5 млрд. євро.

Агентствами з упровадження є DGE (генеральна дирекція з питань підприємств), яка працює, зокрема, через FCE (фонд конкурентоспроможності підприємств); Oséo, All та ANR на національному рівні та DRIRE – на регіональному [7].

Королівство Великої Британії та Північної Ірландії

Основні напрями діяльності уряду є такими [6]:

- 1) Удосконалення конкуренції, на яку спираються міцні та ефективні ринки. Конкуренція працює на зниження витрат і цін, заохочує інновації й ефективність підприємництва та забезпечує поліпшення умов для споживачів.

- 2) Заохочення підприємництва шляхом усунення перешкод на шляху підприємницької діяльності, розвитку культури підприємництва та опрацювання нового й радикального підходу до формування та застосування нормативних актів із метою полегшення тягаря, який лежить на підприємствах.

- 3) Підтримка науки та інновацій для заохочення розробки нових технологій та ефективніших методів роботи. Підвищення винагороди за інновації означає, що Сполучене Королівство дедалі більше залежатиме від власної здатності творити нові знання та перетворювати їх в інноваційні товари й послуги.

- 4) Підвищення кваліфікаційного рівня для підвищення гнучкості та продуктивності трудових ресурсів, які зможуть брати на озброєння інноваційні технології, що дасть людям змогу переходити на інші напрями роботи.

- 5) Заохочення інвестицій для підвищення обсягу реального капіталу, зокрема завдяки міцнішим та ефективнішим рынкам капіталу.

Міністерство торгівлі та промисловості Сполученого Королівства визначає кластери як місця концентрації компаній та інститутів, що конкурують і співпрацюють одні з одними, залежать один від одного та об'єднуються системою [8].

За впровадження відповідають регіональні агентства з розвитку в Англії, а також автономні уряди Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії. Кожний з автономних урядів має власну програму формування кластерів.

Джерелом фінансування є, головним чином, регіональні бюджети та структурні фонди ЄС.

Швеція

Кластерна політика у Швеції є однією зі складників політики у сфері НДДКР та інновацій, але знов-таки із сильною регіональною орієнтацією.

Цілі державної політики Швеції в царині промисловості та досліджень є такими:

1. Заохочення зростання зі збільшенням числа робочих місць у більшому числі підприємств, що зростають.
2. Динамічний розвиток усіх регіонів Швеції (усунення диспропорцій між регіонами).
3. Активізація інновацій, досліджень та розробки технологій.
4. Сталий розвиток (довкілля та підприємництво).

Таким чином, для державної політики Швеції характерними є такі ключові поняття та пріоритети: зростання, регіональний розвиток, інновації та сталий розвиток.

Загальну відповідальність за кластерну політику у Швеції покладено на Міністерство підприємництва, енергетики та зв'язку. На нижчому рівні реалізацією кластерної політики опікуються два органи: Nutek («Нутек») та Vinnova («Віннова»). «Віннова» приділяє більше уваги інноваціям та поширенню знань, а «Нутек» опікується підприємництвом, розвитком бізнесу та регіональним розвитком [10].

Японія

Кластерна політика Японії здійснюється, головним чином, у рамках загальної промислової політики та тісно пов'язана з політикою регіонального розвитку.

Проект розвитку промислових кластерів має на меті формування промислових кластерів, які мають чотири основних спільних риси (рис. 1).

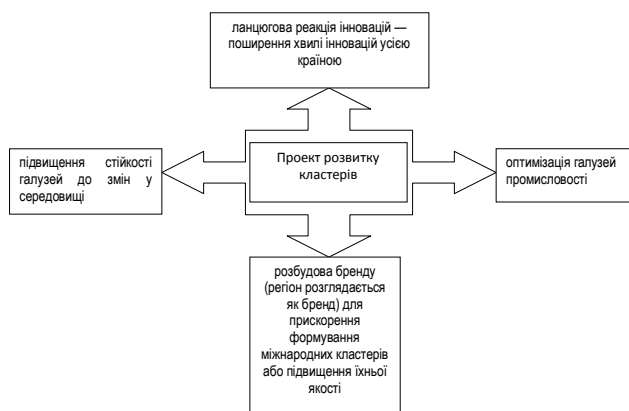

Рис. 1. Проект розвитку кластерів

Джерело: розроблено автором на основі [7]

Джерелом фінансування є державний бюджет Японії, який становить близько 57 млн. єн на рік (приблизно 400 млн. євро) [11].

Особливістю розвитку кластерів в Японії є те, що на відміну від інших аналогічних програм, в

яких рішення національного уряду виконуються в місцевих громадах, міністерство розробило підхід, у рамках якого посадові особи регіональних бюро з питань економіки, торгівлі та промисловості (RBETI), розташованих у регіонах Японії, відвідують компанії та університети для ознайомлення з поточною ситуацією та налагоджування зв'язків між промисловістю, закладами освіти та урядовими органами.

Австрія

В Австрії для позначення кластерів використовується кілька термінів: «кластер», «мережа», «господарський комплекс» та «центр майстерності».

Починаючи з 1990-х років на національному та регіональному рівнях реалізовувалися різні кластерні ініціативи, спрямовані на досягнення різних цілей (рис. 2).

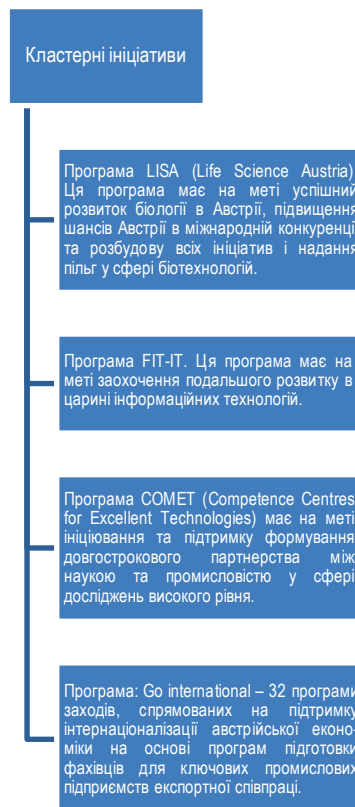

Рис. 2. Програми кластерних ініціатив

Джерело: розроблено автором на основі [11]

Італія

Країна є дуже добре відомим зразком формування кластерів на основі промислових агломерацій італійського типу, відомих як «промислові райони».

Промисловий район є агломерацією фірм (більшість яких є малими та середніми підприємствами) на досить обмеженій та невеликій території. Таким чином, район є сприятливим середовищем для утворення мереж малих і середніх

підприємств (рис. 3). Типовими зразками італійських районів є Прато, Вальдеза, Модена тощо.

Останнім часом розвивається потужна політична ініціатива під назвою meta distretto, або «мета-район».

Рис. 3. Типові характеристики району

Джерело: розроблено автором на основі [6]

Мета-райони розвиваються як інструмент зовнішньоторгової політики під проводом Інституту зовнішньої торгівлі (Національним інститутом зовнішньої торгівлі) [6].

Литва

У країні діє програма з розвитку кластерів, яка включає два напрями технологічного розвитку згаданих структур: LT («м'які» технології) – маркетинг, наукові розробки, курси підвищення кваліфікації, проведення наукових заходів (семінари, конференції тощо); LT+ («жорсткі» технології) – система інвестицій, розбудова виробничих та технологічних інфраструктур.

Нині на території Литви функціонують кластери в галузі туризму, до яких входять підприємства Калінінградської області РФ, Польщі та Литви (Клайпеда, Паланга, Куршська коса); кластери з питань охорони здоров'я, розвитку рекреаційних зон та зон відпочинку за участю регіонів Польщі та Литви (Друскінінкай та Бірштонас); кластери з питань виробництва меблів та виробів із деревини за участю регіонів Польщі, Німеччини та Литви (Алітус, Клайпеда); кластер лазерних технологій із центром у Вільнюсі і філіалами в Каунасі та Паневежюсі, до складу якого входять чотири виробничі підприємства, Литовський фізичний інститут та Литовський державний університет ім. Гядемінаса; кластери з питань інформаційно-комунікаційних технологій у Каунасі та Вільнюсі; кластер у сфері харчової промисловості у Каунасі (за участю підприємств Польщі та Німеччини) [9].

Угорщина

У країні сьогодні діють понад 60 кластерів, перші з яких було створено у 2003 р. [6].

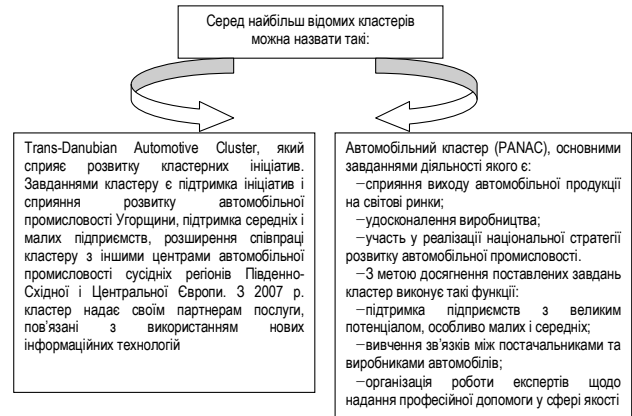

Рис. 4. Кластери Угорщини

Джерело: розроблено автором на основі [6]

Швейцарія

Нині на території Швейцарії діють 45 кластерів, три з яких є транскордонними (за участю регіонів Німеччини та Франції).

Діяльність уряду Швейцарської Конфедерації здійснюється в чотирьох напрямках (рис. 5).

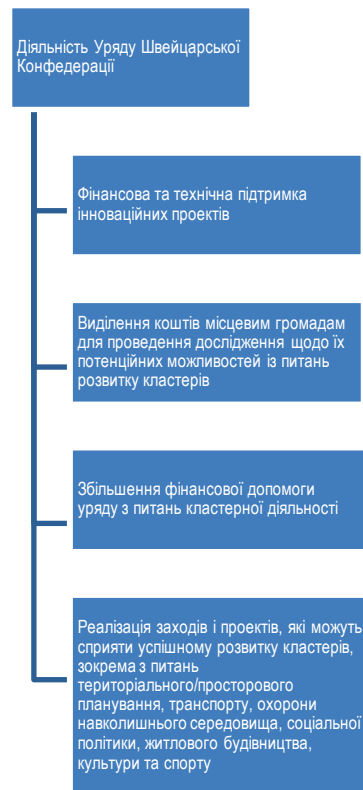

Рис. 5. Діяльність уряду Швейцарської Конфедерації

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Урядова програма довела свою ефективність, зокрема через покращення координації між громадами та кантонами, представниками ділових кіл.

Висновки з проведеного дослідження.

Світовий досвід кластеризації базується на запровадженні висококонкурентних технологій та європейських стандартів управління якістю. Наголос робиться, головним чином, на інноваціях у високо-технологічних секторах, а не за всіма напрямками промислової діяльності. Інновація має на меті підвищення конкурентоспроможності економіки. Визначено, що партнерство є важливою рисою, яка повинна мати місце в проектах, які підтримуються державними органами. Суттєву роль відіграє просторовий вимір, де регіон є агломерацією фірм (більшість яких є малими та середніми підприємствами) на обмеженій території.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Соколенко О.В. Концепція розвитку мегакластера / О.В. Соколенко // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 31–35 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ucluster.org/blog/2010/06/концепція-розвитку-мегакластера-із-варяг-в-грекі>.
2. Войнаренко М. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М. Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 29–33.
3. Попело О.В. Підприємницькі кластери як інноваційна домінанта модернізації економіки регіону // Регіональна економіка. – 2014. – № 3. – С. 122–134.
4. Козар А. Кластеризація економіки: поняття, світовий досвід та перспективи розвитку в Україні / А. Козар [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewfile/1472/1391>.
5. Смолич Д.В. Міжнародний досвід формування і розвитку кластерних утворень та можливості його використання в Україні / Д.В. Смолич // Регіональна економіка. – 2013. – Вип. 10(39) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shag.com.ua/peredovij-dosvid-rozvitku-klasteriv-for-the-programme.html?page=3-6>.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : eep.org.ua/.../Leading-experience-of-clusters-development.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://109003.studopedia.su/7-7922.html>.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shkolaw.in.ua/mabuldra/part-6-11.html>.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.301110.studopedia.su/7-7929-7945.html.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : studopedia.info/7-7932.html.